

**КРИТИКА И ПРЕПОРЪКИ КЪМ ПРИОРИТЕТИТЕ НА
НАЦИОНАЛНАТА ЗДРАВНА СТРАТЕГИЯ 2014 – 2020 Г.**

**МЕЖДИНЕН ДОКЛАД С АНАЛИЗ И
ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ**

В доклада се анализира Националната здравна стратегия за 2014-2020. При изготвянето му, безпристрастно и с респект към фактите, са взети всички мерки за осигуряване на обективна и точна информация, а данните, анализите и мненията са базирани на посочените източници по начина и обхвата, изложен в доклада. Анализът и прогнозата не изразяват политически пристрастия; не дават аргументи за ползата или за вредата от нея.

Авторите не носят отговорност за информация и материали, изхождащи от други източници и не носят пряка или косвена отговорност за неточно, непълно и превратно използване на информацията, представена в доклада. Без тяхното изрично писмено съгласие съдържанието на доклада не може да бъде променяно, преработвано, приспособявано, допълвано или от него да се изработват производни материали; не може да се цитира, освен за изследователски и учебни цели - докладът не е част от публичния, а от академичния дебат. За нанесените вреди се носи съответна имуществена отговорност.

ВЪВЕДЕНИЕ

Странният и еkleктичен характер на Националната здравна стратегия 2014-2020 г. не позволява задълбочен критичен прочит от вида „анализ-оценка-препоръки“. Причините са следните: В рамките на над 80 страници са нахвърляни всякакви теми, мерки, обяснения и декларации, които нямат логическа свързаност помежду си, не преследват конкретно дефинирани цели и не дават ясна представа какъв точно е очаквания резултат. Поради това, върху всеки параграф от резюмето на Стратегията ще бъде направен кратък коментар, за да се маркират впечатленията и критиките, които съответния текст предизвиква. В края на коментара ще бъдат изведени препоръките, които анализът на настоящият здравно-демографски статус на населението в България налага, за да бъдат незабавно адресирани и подредени съобразно неотложността на приоритетите. Към дългосрочните цели на Стратегията, настоящият документ не взема отношение, защото те са функция на изпълнението на приоритетите и развитието, което това изпълнение би позволило.

I. КРИТИКАТА

1. Основната позиция на съставителите

„Основополагаща позиция на Националната здравна стратегия 2014 – 2020 г., е разбирането, че сложните и преплетени проблеми на здравето, които са винаги многофакторно обусловени, наложително изискват ясна представа за подходите и времевите параметри за тяхното решаване. Това е още по необходимо като се има предвид, че в случая се отнася до проблеми, които са от жизнено значение за нацията и, че забавеното им решаване подкопава биологичните устои на българския народ.“

Така наречените сложни и преплетени проблеми на здравето не са конкретно дефинирани в стратегията, не са изведени от факти, базирани на доказателства и, поради тази причина, не могат да бъдат квалифицирани като достатъчно достоверни, и подходящо приоритизирани. Основната позиция на съставителите е силно уязвима.

„Политическият контекст на петте здравно-политически цели включва не само вътрешни, но и международни фактори. Периодът, в който ще се реализират целите, се характеризира с потребността от по-ускорено приобщаване на нашето здравеопазване към здравеопазната ценностна система на Европейския съюз.“

Европейският съюз няма формулирана „здравеопазна ценностна система“, което отново прави неопределени изходните позиции на Националната стратегия.

2. Приоритетните области на стратегията

2.1 Гарантиране на всеки български гражданин на надеждна система на здравно осигуряване, достъп до качествена медицинска помощ и здравно обслужване.

Така формулираната приоритетна област е едновременно системна сигурност и деклариран достъп, а това не са здравни цели. Целите са на здравната система и не са по отношение на достъпа, а на това, което системата, заедно с достъпа, гарантират на гражданите.

Когато първи приоритет не е здравното състояние на населението, има опасност настройките на системата да бъдат направени произволно, съобразно други интереси, например на „системата“, на нейната администрация, на нейния персонал и пр., и без обвързване със здравния статус и здравните потребности. Такъв подход на целепологане ще създаде повече проблеми, отколкото ползи, дори и да налучка някои правилни ходове. Затова първата област подрежда неправилно приоритетите.

2.2 Въвеждане на единна интегрирана информационна система чрез развитие на електронното здравеопазване с цел пълна прозрачност и ефективно използване на наличните ресурси.

Информационна система и електронно здравеопазване са различни неща, а терминологичната „грешка“ и „смесване“ на понятията показва, че Стратегията не разграничава смисъла им. Информационни системи в здравеопазването има и в момента, автоматизирането и свързването им спестява време, но не гарантира ефективен контрол върху използваните ресурси. Това, което липсва към момента в управлението на здравната система, е умението да се интегрира, анализира и управлява информация; това е отсъстващото днес специализирано поведение. Констатацията е, че няма предвидени мерки за привличане на системни информационни администратори/интегратори, не е предвидено и необходимото обучение в тази посока. Затова приоритетна област 2 остава неопределена.

2.3 Рационализиране на системите за финансово управление и контрол в здравеопазването.

„Рационализирането на системите за финансово управление“ е евфемизъм, който трябва да замести дълбоко вкоренените практики на злоупотреба с финансови средства в здравеопазването, създадени посредством напълно неадекватни законови норми. Предвидените мерки в приоритетната област се отнасят предимно за НЗОК, но са със съмнителна стойност. Почти е невъзможно да бъдат приложени. Например, обявеното намерение за въвеждане на Диагностично свързани групи (ДСГ) показва, че тази система за отчитане и заплащане на болничната дейност не е добре позната като възможности и предназначение. Особено фрапиращо е недоразумението при комбинирането ѝ с Глобални бюджети. Тези две финансови техники са противоположни и взаимоизключващи се по характера на въздействието си. При опит да бъдат приложени заедно, със сигурност ще създадат нови тежки проблеми, без да решат натрупаните стари.

2.4 Укрепване и модернизиране на системата за спешна медицинска помощ (СМП).

Това е една от най-важните в момента цели, поради огромното количество неосигурени български граждани (над 850 000 живущи на територията на страната), за които СМП е единственият достъп до здравеопазване. За всичките 7.2 млн. души това е животоспасяваща и животоподдържаща система в критични моменти на болестни епизоди. Поради високата обща смъртност (15‰) и голямата смъртност в сравнение с Европа от остри сърдечно-съдови и мозъчно-съдови инциденти, системата за СМП се явява спасителна не само при лични здравни драми, но и ефективен системен инструмент/фактор за корекции в демографската картина и перспективи пред България.

В същото време СМП се явява и палиатив на нужното болнично здравеопазване и специализираната амбулаторна медицинска помощ, тъй като не може да компенсира достъпа до тях, а още по-малко – да ги замести. Използването на СМП вместо амбулаторното и болничното здравеопазване, финансирани от НЗОК, ерозира силно солидарните стимули на здравното осигуряване и гарантираните от него придобивки. В този смисъл, предвидените мерки за укрепване и модернизиране на СМП са правилни, но недостатъчни и неподкрепени с паралелни интервенции върху здравното осигуряване.

2.5 Регионална политика със специално внимание върху подкрепата на лечебните заведения в отдалечените и малки региони на страната.

Това е необходим приоритет, който остава само декларативна заявка, неподкрепена от анализ на разпада на здравната система в отдалечените райони. Не съдържа конкретни мерки за решение на проблемите.

2.6 Ефективно функциониране на майчиното, детското и училищно здравеопазване.

Отново декларативна заявка, недобре разгърната в текста на стратегията. Понятията са стари (от съветската система за здравеопазване) и нямат конкретно съдържание в настоящето. Училищно здравеопазване като система отдавна не съществува. Всички опити за възстановяването му през последните 12 години са епизодични и неуспешни. На практика остават неефективни и неефикасни.

2.7 Устойчиво развитие на човешките ресурси с акцент специализацията на медицинските кадри и продължителното обучение.

От тази високоприоритетна област зависи в много голяма степен качеството на медицинската помощ. Приоритетът не е защитен. Текстовете в стратегията са лишени от конкретност. Имат характер по-скоро на пожелания, отколкото на убедителни решения.

2.8 Преориентиране на здравната система към профилактиката и предотвратяването на социално-значимите заболявания.

Това е единственият приоритет, в който са поставени числови измерители за заявените здравно-политически намерения, но няма развити механизми за реализацията им.

3. Обобщени оценки

Целите и мерките, както и очакваните резултати, каквито все пак има описани в Стратегията, не са разположени логично и последователно под всяка приоритетна област.

Подредбата на самите приоритети, макар и с номера, е хаотична по смисъл и актуалност. Конкретните политики, чрез които би следвало да се реализират целите, не кореспондират с приоритетните области, което прави структурата на документа разхвърляна и еklekтична. Голяма част от изходните констатации, предлаганите мерки и очакваните резултати, са необвързани.

Положителният принос на стратегията е опитът да се разпростре и върху голяма част от проблемите на здравеопазването извън очертаните приоритетни области.

II. ПРЕПОРЪКИ

Ориентираме основните препоръки спрямо рисковете и проблемите, които настоящият здравно-демографски статус на населението в България изисква да бъдат незабавно адресирани и подредени съобразно неотложността на приоритетите:

1. Увеличена заболяемост и болестност

Специално внимание следва да се обърне на хоспитализираните случаи в стационарите на лечебните заведения, които нараства близо два пъти за последните 12 години – както общо, така и по възрастови групи. През 2012 г. са хоспитализирани 2 040 666 случая (27 236.6‰), най-висока е хоспитализацията на лицата на възраст над 65 години (47 969.2‰), което е всеки втори от тази група. Следва групата на децата от 0 до 17 години (25 373.1‰) и най-ниска е при възрастовата група 18 – 64 г. (22 704.8‰), която е над 2 пъти по-ниска от тази сред лицата на възраст над 65 години. Сред причините за хоспитализация по класове болести водещи са болестите на органите на кръвообращението (14.4%), болестите на дихателната система (10.6%) и болестите на храносмилателната система (8.9%), които обуславят общо 34% от хоспитализациите. Като се има предвид, че над 50% от разходите на НЗОК са за болнично здравеопазване, този ръст от 200% на хоспитализациите предполага скорошен срив на болничната помощ в страната. Това налага да се вземат спешни и конкретни мерки за реструктуриране на сектора, съобразно описаните здравни и демографски характеристики на населението;

В пряка връзка със справянето със заболяемостта и болестността е ефективното планиране на човешките ресурси в здравеопазването, което да обвърже броя на обучаваните и специализиращите медицински специалисти с информацията за текущото състояние на здравните потребности на населението. Данните от регистрите на Българския лекарски съюз и Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи показват съотношение на лекари към медицински специалисти 1:1.45 при средно 1:3 като стандартна необходимост за качествено лечение и здравни грижи. Образователната ни система трябва да отговори адекватно на този дисбаланс. Властите следва да разработят и инвестират в механизми за постигане на оптимално кадрово обезпечаване по специалности. През последните 12 години се наблюдава и усилен процес на емиграция на медицински кадри, което вече е изправило здравната система пред невъзможност да осигури нормален достъп до здравеопазване, особено в районите, където няма действащи медицински университети.

2. Относно високата смъртност

Запазването на водеща смъртност от болестите на органите на кръвообращението (65.6%) и новообразуванията (16.7%) показва спешната необходимост от целеви инвестиции в националното здравеопазване за създаване на допълнителна лечебна инфраструктура в тези две направления на медицината – допълнително обезпечаване с диагностична и лечебна апаратура, обучение и специализация на кадри.

Тъй като в структурата на умираанията от болести на органите на кръвообращението с най-висок дял са представени сърдечната недостатъчност (30.4%), мозъчно-съдовата болест (25.9%) и исхемичната болест на сърцето (19.3%), освен инфраструктурните и кадрови мерки в лечебния сектор, жизнено необходимо е и специално укрепване на Спешната медицинска помощ, чието значение за бързо и адекватно реагиране при съдови инциденти е животоспасяващо. Изключително необходимо е да бъдат планирани и кампании за здравословен начин на живот, ниско рисково поведение, физическа активност и рационално хранене.

Поради факта, че в структурата на умираанията при злокачествените новообразувания водещи са заболяванията на бронхите и белия дроб (19.76%), следвани от тези на дебелото черво (9.41%), млечната жлеза при жените (7.72%), стомаха (7.09%), панкреаса (5.84%) и на простатата (5.16%) – общо 54.98%, следва да се инвестира в укрепване на капацитета и повишаване на качеството на ранната диагностика и лечение на новообразуванията. Специално внимание следва да се обърне на детската смъртност, която у нас е два пъти по-висока (7.8‰) в сравнение със средноевропейската, въпреки положителната тенденция за намаляване на нивото ѝ в периода 2000 – 2012 г. Това ще рефлектира върху инвестиционните разходи за неонатологични, родилни и педиатрични отделения/клиники и амбулаторни структури. Квалификацията на персонала е от изключително значение, което изисква съответното планиране и финансиране на следдипломната квалификация в тази област.

3. Намаляването на населението

Намаляването на населението с около 1.5 млн. души, считано от 1990 г. до 2012 г., предполага намаляване на контингента от подлежащи на здравно обслужване лица, което би следвало да се отрази върху публичните и частни разходи за финансиране на здравната система. Броят на лечебните заведения, лекарите, специалистите по здравни грижи и друг персонал, зает в системата, следва да бъде съответно намален, съобразно броя на намалялото население по места и реструктуриран съобразно променения възрастов профил, заболяемост и болестност на лицата.

Реструктурирането по местоживееене – вътрешна миграция и концентрация на населението в градовете (73% от населението), следва да се отрази и в плътността на здравната инфраструктура/кадри в полза на градовете, без да се оголва достъпът до здравеопазване във все по-слабо населените селски райони (27% от населението).

Емиграцията на значителна част от работоспособните българи (около 2 млн. души) и броят на неосигуряваните се лица в България (около 850 хил. души) нарушават солидарния и справедлив характер на здравноосигурителната система. Това създава рискове от прекомерни и непланирани разходи на здравеопазването в страната с оглед на факта, че тези, които живеят постоянно над 6 м. в чужбина, нямат задължения, съответно принос за здравното осигуряване, но същевременно, връщайки се в България, само срещу 36 здравни вноски могат да ползват здравна помощ с много по-висока стойност от тази на заплатените вноски.

Голямото количество неосигурени лица, постоянно живеещи в България, представляват постоянна и мащабна заплаха на първо място за собственото си здраве, но също и за финансовата стабилност на здравната система. Основание за този извод дава средният размер на здравната вноска за едно лице – около 33 лв. на месец или общо за всички неосигурени лица, живеещи на територията на РБ, около 340 – 350 млн. лв. годишно, което представлява средно 15% от здравноосигурителните плащания на НЗОК.

4. Спадът на раждаемостта

Броят на абортите и мъртворажданията в страната са почти два пъти по-високи от средноевропейските, което предполага сериозно увеличение на планираните разходи за информационни кампании, образователни инициативи, програми за семейно планиране, здравна промоция и др.

5. Увеличаването на средната продължителност на живота (СПЖ), съпътствана със застаряване на населението

През 2010 – 2012 г. СПЖ в България е 74.02 години, като запазва тенденция на повишаване от 1999 г. насам, когато е пречупен негативният тренд, но същевременно е с около 6 години по-ниска от тази в Европейския съюз (79.86 години). През 1993 – 1995 г. СПЖ в България е 70.6 години, което показва, че само за 10 години СПЖ се е увеличила с около 4 години. Ако този темп на увеличение се запази, разходите за здравеопазване чувствително ще се увеличат защото възрастните хора значително по-често търсят амбулаторни и болнични грижи, предимно за хронични и множество съпътстващи заболявания.

През 2012 г. разпределението на населението по възрастови групи показва, че лицата от 0 до 17 години са 1 177 786 (16.2%), на възраст от 18 до 64 години – 4 709 177 (64.7%), а над 65 години – 1 395 078 (19.1%) т.е. наблюдава се нарастване на населението над 65 години, за сметка на останалите възрасти. По данни на СБ, здравеопазването за хората над 65 години изисква до 3 пъти повече финансови средства, в сравнение с тези, които са в работоспособна възраст, и около 2 пъти повече в сравнение с възрастовия диапазон от 0 до 19 години. Това специфично реструктуриране в посока към потребяващо здравни услуги население в неработоспособна възраст, ще постави на изпитание много хора, които ще се окажат в реална опасност да изпаднат в бедност, поради направени разходи за здраве.

Бързото застаряване на населението (СПЖ се е увеличила с 4 години от 1993 – 1995 г. до 2012 г.) изисква цялостна подготовка на здравната система за работа в нови условия при изменена структура на заболяванията и необходимост от продължителна или даже постоянна грижа за хора с ниска възможност за възстановяване на здравето/работоспособността. Това означава промислени мерки за здравна реформа, от която ще зависи не само здравето, но и работоспособността на хората, съответно конкурентността и ефективността на икономиката и качеството на живот в страната. Със сигурност следва да се планира и ръст в средствата за финансиране на лечебното здравеопазване – увеличение на здравната вноска, както и повишаване на дела от държавния бюджет за финансиране на общественото здравеопазване.

При структура на финансиране за здравеопазването в съотношение на публичните спрямо частните разходи приблизително 55% към 45%, се очертава неблагоприятна тенденция хората с ниски доходи, каквито са възрастните пенсионери, да загубят достъп до здравна

помощ, поради финансови затруднения или да изпаднат в бедност, поради направени разходи за здраве. Това налага преразглеждане на механизмите за осигуряване на солидарност в системата, както и за създаване на инструментариум за подобряване на събираемостта на здравните вноски и намаляване на броя на неосигурените лица (около 850 000 за 2012 г. живущи постоянно в България).

6. Укрепване и развитие на общественото здравеопазване и трудовата медицина

Общественото здравеопазване и трудовата медицина също трябва да намерят своето място в неотложните мерки като самостоятелен приоритет, въпреки че ефектите от тяхното укрепване и развитие дават по-незбележими на пръв поглед резултати. Времето, необходимо за отчитане на напредъка в тези две области, е значително повече, отколкото в лечебното здравеопазване, но невключването им като приоритет за един шестгодишен период е стратегическа грешка, от която могат да произтекат много сериозни проблеми в качеството на живота за отделните хора, за обществото като цяло и не на последно място – за икономиката и конкурентоспособността на България в ЕС и в глобализиращия се свят.

7. Системни и структурни мерки за планиране и приложение на реформи в здравеопазването

Това е изключително важна част от всяка една Стратегия, която в най-добрия случай може да се квалифицира като отсъстваща, а в най-лошия като непонятна за съставителите на разглеждания документ. Методологията при конструирането на Стратегията също не се отличава с яснота и последователност, които да гарантират разбиране на проблематиката, а не само нахвърляне на констатации и пожелания. Препоръчваме преките последици от прилагането на здравни политики да бъдат проектирани на първо място върху параметрите на индивидуалното и общественото здраве, след което да бъдат обосновани и планирани интервенциите върху здравната система, които ще доведат до постигане на здравно-политическите цели. В този смисъл е необходимо да се преработи основният смисъл, съдържанието и цялостната структура на Стратегията. Рационално и логически издържано би било след всеки приоритет да бъдат посочени здравните политики, които ще доведат до постигане на целите, а в обобщение да се изведат и мерките за една интегрирана реформа, която ще подготви здравната система за постигане на желаните здравни индикатори. Такъв цялостен план за реформа и развитие на здравеопазването трябва да адресира не само постигането на специфичните здравни цели, но и всички технически мерки, които ще отстранят или поне редуцират неефективността, неефикасността, структурните и финансови дисбаланси в здравната система. Тези мерки могат в най-общ план да бъдат маркирани както следва: организационни, финансови, икономически, управленски, информационни, технологични, кадрови, квалификационни, инвестиционни, структурни, нормативни, договорни.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основните недостатъци на Националната здравна стратегия 2014 – 2020 г. са:

- Честите смени на здравните стратегии, които ги компрометират като дългосрочен и най-важен инструмент на държавната политика;
- Отсъстват диагнозата и анализа на рисковете за здравното състояние на българските граждани;
- Вместо холистичен подход са налице силни колебания относно архитектурата на системата на здравеопазването и решения „на парче“;
- Липсва приемственост на управленските въздействия върху критичните проблеми на здравеопазването, няма последователно и систематично управление на сектора;
- Отсъства еволюционен итеративен процес на подобрения на управлението на системата, заместен е от импровизации и чести дълбоки колебания в принципите и целите на здравната политика.

Отчитаме като положително усилието за съставяне и стартиране на целенасочени мерки за подобряване на здравеопазването в България.

ЗАБЕЛЕЖКА: Всички данни цитирани в настоящият коментар са валидни за 2012 г. и са взети от официални, публични източници на информация, както следва:

1. Национален статистически институт;
2. Национален център по общественото здраве и анализи;
3. Регистри на БЛС и БАПЗГ;
4. Закон за бюджета на НЗОК за 2013 г.;
5. Министерство на здравеопазването.